

Тема: Ботанічні замальовки

Мета:

Дидактична: Вчити бачити красу природних форм, пропорційних і колірних відтінків. Познайти з творчістю народної майстрині К. В. Білокур.

Розвиваюча: Розвивати почуття гармонії кольору та краси.

Виховна: Виховувати бережливе ставлення до навколишнього середовища, повагу до культурного надбання українського народу.

Обладнання: *матеріали:* кольорові олівці, фломастери.

Образотворчий ряд: Живі квіти. Виставка книжок про квіти. Схеми зображення рослин. Квіткові натюрморти К. В. Білокур «Берізка», «Квіти за тином», «Квіти», «Буйна», «Цар - колос», «Півонії», «Рожі та троянди».

Літературний ряд: казки, вірші: Лілія Ковальська «Музика трави»...

Музичний ряд: П. Чайковський « Вальс квітів».

Тип уроку: комбінований

Методи і засоби роботи: евристична бесіда, практична робота на базі засвоєного матеріалу.

Хід уроку

I. Організація класу

II. Оголошення теми уроку

(Вступне слово вчителя)

Зелена музика трави,
Блакитна музика небесна –
Серед зими в мені воскресла
Яскравим образом живим,

Де повні луки цвіркунів,
І в небі жайворонкам тісно...
Дзвенить мелодія первісна
У лоні висніжених днів.

Дзизкочуть мухами шибки,
Гуде хурделиця джмелино.
А я, забравшись під перину,
Милуюсь літом залюбки.

Лілія Ковальська

Природа - головний учитель.

Спостережливість виховується під час малювання невеличких дрібниць, побачених у природі: листя, гілочок, квітів, трави, яка пробивається крізь каміння, сухих пеньків. Це так звані ботанічні замальовки. Вони вимагають від нас дуже уважного ставлення до деталей, ретельної проробки кожної з них.

Колись, у далекі часи, коли люди ще не винайшли фотоапарат, ботанічні замальовки давали єдину змогу розповісти, як виглядали рослини, скажімо, у Південній Америці. Адже засушена в гербарії квітка не давала повного уявлення про те, як вона виглядала в природі. Дослідники минулого мимоволі ставали художниками і

створювали цілі альбоми із зображеннями екзотичних квітів і рослин. Робота художника перетворювалася на роботу дослідника. Починаючи з XV ст. необхідність у створенні докладних визначників рослин змусила долучати до цієї роботи художників.

Так з'явилися ботанічні ілюстратори.

III. Вивчення нового матеріал

Пояснення вчителя

Мова квітів народилася на Сході, створили його жінки. Позбавлені спілкування, не наважуючись часто відкривати обличчя, вони перенесли на квіти всі відтінки свого настрою і почуттів. Виниклі одного разу асоціації поступово перетворювалися в стійкі символи, завдяки яким можна було вести розмову.

У східній традиції вважається важливим:

Коли піднесено квіти;

Як дарувальник тримає букет:

суцвіттями вгору або вниз;

у лівій або правій руці.

Чи прикрашений букет листям і чи видалені шипи у троянди.

Квіти здавна мали ритуальну значущість, що й зараз згадується в обрядах, особливо в родинних. Вагоме символічне значення мали волошки, мак, мальва, конвалія, бузок, півонія. В Україні калина вважалася символом любові, щастя, краси, багатства, здоров'я. На хрестини калину затикали в калачі, клали в першу купіль дитини. Схожа й символіка барвінку. Його клали біля новонародженого. Збереглися в традиціях українців і пізніші нашарування символіки квітів. Скажімо, подарований букет волошок говорить про скромність і ніжність, квітучий барвінок про освідчення в коханні. Подарований білий бузок натякає на скромність, а листок папороті символізує довіру. Червоні садові маки означають красу, вірність і молодість. Якщо говорити про кольорову гаму в складанні букета, то й тут існують

деякі правила: поєднання червоного й блакитного кольорів символізує вірність і кохання, жовтий колір означає невірність, розлуку, а в поєднанні з червоним - нагороду й повагу. Отже, даруючи букет, треба знати, які квіти дарувати до певної нагоди. Дівчині дарують квіти з напіврозпущеними бутонами, що підкреслює чистоту й щирість. Дарувати заміжній жінці червоні квіти нетактовно: вони означають готовність віддати їй своє серце. Чоловікам дарують, як правило, гвоздики, гладіолуси й хризантеми.

Квіткові словники публікувалися протягом усього XVIII століття, розповідаючи про значення тієї чи іншої рослини. Дуже популярною була мова квітів і у Франції та у Англії часів королеви Вікторії.

Протягом багатьох років люди намагалися розгадати таємницю символіки квітів, вивчаючи складені про них міфи та легенди.

Споконвіку шанують в Україні квіти. Нема жодної української хати, біля якої дбайливі руки господині не влаштували б яскравих квіткових острівців. Вони милують око, ніжно хвилюють душу, міцно прив'язують наші серця до рідної домівки.

Наші предки обожнювали квіти, вважаючи, що цей витвір природи даровано людям від Бога. Квіти — постійні супутники нашого життя. Вони — на клумбах, у кімнаті, на газонах. Вони на вишиваних рушниках, скатерках. Ними розмальовують печі, стіни осель. А ще квіти є на нашому національному одязі. Квіти на плахті й корсетці символізують доброту, щирість душі. Квіти на рукавах сорочки оберігають від хвороби, злого ока.

Та особливим оберегом в Україні завжди був і є вінок. Це не просто краса, а «знахар душі». Бо в ньому є чарівна сила, що біль знімає, силу береже. Плетіння віночка — то своєрідна наука. Потрібно знати, з яких квітів і коли плести, яке зілля з яким вплітати поруч. А всього в українському віночку дванадцять квіток, і кожна з них є оберегом.

До віночка вплітаються: мальва, калина, безсмертник, деревій, незабудка, чорнобривці, барвінок, любисток, волошка, ромашка, червоний мак, хміль.

Серед них найпочесніше місце належало деревію. Ці дрібненькі білі квіточки здалеку нагадують велику квітку. Її називають у народі деревцем. Коли квіти одцвітають, вітер розносить насіння. Та де б не проросла ця рослина, вона завжди цвіте. Тому люди вплітають її до віночка, як символ нескореності.

Ромашка. Ця квітка приносить не тільки здоров'я, а й добро та ніжність. Вплітають її з гронами калини, з вусиками хмелю — символу гнучкості й розуму. Ця рослина здавна шанується у нас в народі, вона оспівана в піснях і легендах. Парубок часто порівнюється з хмелем.

Квіти ніжно-синього кольору, ніби очі дівчини, влітають у віночок як символ краси, здоров'я, сили. Це — волошки.

У повному віночку сусідять волошка і любисток. А ще з цих квітів виплітають окремих віночок — віночок відданості.

Безсмертник у віночку — символ здоров'я, він лікує багато хвороб, хоча на вигляд дуже скромний. Але кожна квіточка, якою б тендітною вона б не була, потрібна людям.

Культура нашого народу незвичайна, унікальна. До нашого часу збереглося багато свят, звичаїв, обрядів, і майже в кожному почесне місце займають квіти. Є такі звичаї:

— класти у першу купіль різні духмяні квіти;

— у купіль хлопчика клали любисток, щоб довго жив; чорнобривець, щоб був чорнобривим;

— у купіль дівчинки клали ромашку, щоб рум'яною була, калину, щоб красивою була, любисток, щоб люб'язною була.

Про красиву дівчину говорять: «Вона така гарна, наче в любистку купана. Шкіра біленька, ніжна, коси шовкові».

Існує повір'я, що любисток — це зілля, яким можна причарувати когось. Через це в народі називають його любчик, люби мене, приворотне зілля. Справді, коли розтерти листочок цієї рослини, відразу розіллються пряні пахощі.

Найпочесніше місце в українській хаті завжди відводилось освяченим рослинам. В українського народу є три свята: Івана Купала, Маковія, Ромашка Трійця, на які святять квіти. Наприклад, на Маковія (День семи святих мучеників Маковеїв) в церкві святили мак. Весною його розсівали по городах, а сухі квіти дівчата влітали до своїх кіс, щоб не випадало з голови волосся. Якщо в дитини безсоння, то посвячені макові головки клали їй під подушку.

Увагу людей завжди привертала яскрава краса маків. У народі співають:

Нема цвіту кращого від маківочки,

Нема роду милішого від матіночки.

Ця гарна квітка стала символом дівочої вроди. Парубки чіпляли маки у петличку. Червоний колір квітки символізував щирі й чисті почуття.

На Трійцю селяни розвішували на стінах житла клечення, вбирали хату снопиками лепехи, прикрашали образи пучечками пахучих васильків, м'яти, материнки. Під час весняних обрядових дійств молодь виконувала хороводні та ігрові пісні, шанобливо звертаючись до квітів і уславлюючи їхню красу.

До оберегів також належать: полин і петрушка — від русалок на русалчин Великдень, м'ята, любисток, татарське зілля, якими прикрашали хати на Трійцю.

Деяким рослинам наші предки приписували навіть магічне значення. Могутнім оберегом вважалась квітка тирличу, яка, за народними віруваннями, відганяла нечисту силу. Часник боронив людину від чарів і всякого лиха, його вплітали дівчатам у коси, а хлопчикам зав'язували у сорочечки.

Символічне значення мали й інші рослини: м'ята, ряст, васильки, папороть. Коли з'являлася перша зелень і зацвітав ряст, усі поспішали до лісу, щоб потоптати цю рослину. При цьому примовляли:

Топчу, топчу ряст, ряст.

Бог здоров'я дасть, дасть.

Дай, Боже, діждати,

Щоб на той рік топтати.

Вважалося, якщо людина «доторкнеться» до живої природи, вона набереться сил і здоров'я.

Квіти підсніжника — провісника тепла, символ сподівань на краще майбутнє. У народі їх називають квітами надії. Завдяки своїй красі і тому, що вони одними з перших відкривають весняний карнавал цвітіння, підсніжники майже повністю винищені. Вони занесені до Червоної книги і потребують охорони.

Український фольклор розповідає про травневі квіти конвалії, що ці квіточки подібні до перлин. Запрошуючи дівчину до танцю, хлопець дарував їй букет конвалій. Обмін букетиками навіть означав згоду на одруження. Якщо ж дівчина була не згодна, вона кидала букетик на землю. Ця чудова квітка, яку називають «лілія долин», на грані винищення.

А про васильки є в народі оповідь, що був собі колись молодий і гарний хлопець. На Зелені свята заманила його русалка в поле, залоскотала і перетворила на синю квітку. Відтоді й ростуть у полі ті гарні, трохи сумні квіточки. А зуть їх ім'ям хлопця — васильками. Васильки — дуже запашні квіти, раніше їх клали за ікони, прикрашали ними хрести у церквах. Васильки — символ святості, привітності, чемності.

Привертають до себе увагу світло-сині зорі квітів цикорію. Це Петрів батіг. Його довге стебло майже безлисте. Якщо ним змахувати, то воно свистить, як справжній батіг. У народі назву цієї квітки пов'язували з ім'ям апостола Петра — учня Ісуса Христа. Цього святого вважали покровителем полів. Народ вірив, що апостол Петро, йдучи межею, хльоскає стеблинкою цикорію, як батіжком. А жучки і мушки, що сидять на колосі, злітають від того звуку догори і не сміють переводити хліба. Стародавні люди вірили, що шкідливі комахи обминають ту ниву, де росте петрів батіг, і вважали цю рослину рятівницею хліба.

З давніх-давен шанують на Україні синьоокий барвінок. Не знайдеться в Україні такого села чи міста, де б не було цієї рослини. Барвінковий край — так називають нашу Батьківщину. Завжди свіжий і зелений, навіть під снігом, він став символом вічного життя, міцного кохання, щасливого шлюбу. Тому ця квіточка часто царює у весільних обрядах.

Барвінок також є символом краси. Здавна вважалося, що рослина дарує дівчині вроду. Дівчата на Україні колись умивались відваром із барвінку. «Десь ти мене, мати, в барвінку купала».

У народі живе чудова легенда про походження рослини. Діялося це тоді, коли турки і татари нападали на українську землю. Увійшли якимсь вороги в одне село і винищили там усіх людей. Лише один парубок та дівчина сховалися в лісі. Але їх знайшли бусурмани. Парубка люті зайди зарізали, а дівчину задушили. Ото з парубочої крові й виріс барвінок у лісі, а губами дівчини полилася кров.

А інша легенда розповідає, що колись чужоземець побачив українську дівчину й дуже в неї закохався. Навіть, ставши перед Богом по смерті, попросив Творця пустити до коханої ще раз. І Господь повернув його на землю квіткою барвінку, який вився всюди, де ступала нога милої, а по смерті — виріс на її могилі.

А називається барвінок хрещатим від слова «хрест», бо його стебла перехрещуються одне з одним. Листки зелененькі, продовгуваті й вічнозелені, квіти блакитні, ніби зірки. В перекладі слово барвінок означає «перемагати». Тому ця квітка є символом хлопця. Це завжди вродливий, статний парубок. Як от в українській народній пісні «Несе Галя воду»:

Несе Галя воду, коромисло гнеться,

А за нею Іванко, як барвінок в'ється.

Кажуть, що ця рослина оберігає від нечистих сил та чаклування. Її ніколи не викидали на смітник, а тільки у воду, щоб не загинула від спраги.

Жили на світі хлопчик і дівчинка. Життя їх було веселим і безтурботним, бо зігрівала його любов і ласка доброї і ніжної матері. Та неждано спіткало родину горе — померла матуся. Поховали неньку, і zostалися діти сиротами. Щоденно ходять вони на могилу, благають матір встати, бо важко живеться сиротам. Одного разу, побиваючись за матусею, побачили діти на могилі ніжну запашну квітку. Вони повірили, що то з'явилась до них мати в образі квітки і назвали її материнкою.

З давніх-давен наші предки використовували трави та рослини для лікування. Але існували певні неписані закони для їх збору. Тобто трави збирали у «сильний час» — у період цвітіння. Вважалося, що найкращий час для збирання безсмертника, материнки, собачої кропиви та деяких інших — ніч на Івана Купала.

Перед тим як вирушати до лісу за зіллям чи ягодами, потрібно було помитися, одягти чисту сорочку. Прийшовши до лісу за зіллям чи ягодами, спершу треба було роздягтися, а вже потім збирати трави чи коріння. Вважалося, якщо лишити на собі одяг, трави втратять свою магічну силу. Збираючи зілля, співали тихим голосом пісні або шепотіли замовляння, інколи в заклинаннях називали ім'я хворого, для кого були призначені трави.

Іноді розкидали довкола себе гроші, цілували трави або землю. Словом, дякували землі за магічну силу трав, коріння і ягід. Із зібраного зілля готували відвари, настої або перетирали їх на порошок.

Магічними функціями народ наділяє чебрець — українське «євшан-зілля». Для українця саме ця рослина є символом Батьківщини. Її брали з собою, від'їжджаючи на чужину, як згадку про рідний край. Трава чебрецю має надзвичайно ароматичний запах, який здатен зберігатися довгий час, навіть висушена трава при спалюванні дає ніжні пахощі степу. Подекуди в Україні досі під час церковних служб використовують підкурювання чебрецем і вважають, що це забезпечить добробут родині.

Чебрець, полин, м'ята, чорнобривці, ромашка, материнка в поєднанні створюють чарівний і неповторний запах, який надає оселі затишку, спокою.

Раніше такі пучки клали на покуті та в узголів'ї ліжка. Ось так щиро, чуйно і вдячно оспівана краса квітів. Без тієї краси люди не уявляли життя, що й спонукало їх берегти цей безцінний дар природи. Вони віддавна уособлюють красу України, духовну міць її народу, засвідчують любов до рідної землі.

IV. Практична робота

Ботанічні замальовки

На вулиці знайдіть модель для малювання та принесіть її в приміщення. Це може бути гілочка, рослинка, квітка тощо. Спробуйте її зобразити. Збережіть свій малюнок, він знадобиться навесні для вправ з декоративно-ужиткового мистецтва.

Починаючи працювати над замальовкою, ми визначаємо джерело освітлення, з'ясовуємо найсвітліші місця і тіні, порівнюємо, наприклад, ширину листочка з його довжиною, один листочок з іншим, визначаємо, де на нашій натурі найсвітліше місце, звідки падає світло, як розташовуються тіні. Тільки в разі такого прискіпливого спостереження нам вдасться зробити справжній «портрет» нашої природи. **Т.Б.(техніка безпеки)**

План роботи:

- На аркуші паперу скомпонуйте (знайдіть відповідне місце) зображення.
- Порівняйте його пропорції загалом і пропорції різних частин зображення: довжину до висоти. виправте помилки в побудові.

- Підготуйте малюнок до подальшої роботи: зітріть усі допоміжні лінії, які ви використовували для побудови, зайві лінії.
- Виявіть найсвітліше та найтемніше місця зображення. Усі інші тональні відтінки потрібно порівнювати із цими «маячками».
- Наприкінці роботи занадто світлі ділянки пригасіть, занадто темні трошки висвітліть, якщо побачите, що в ході роботи викривились пропорції, виправте.

Фізкультхвилинка

V. Рефлексія

Запитання

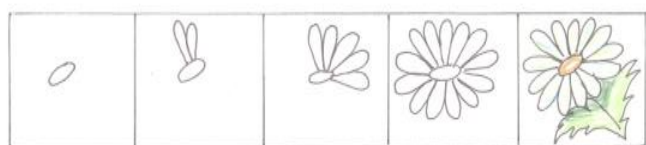
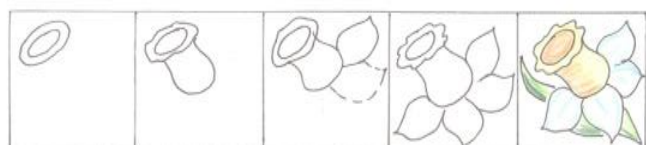
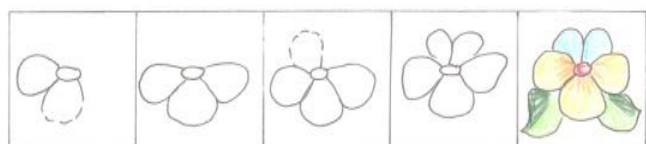
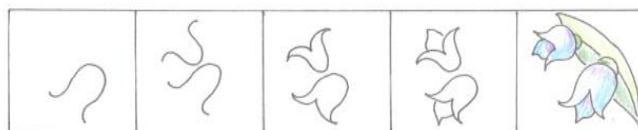
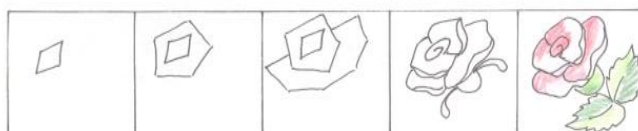
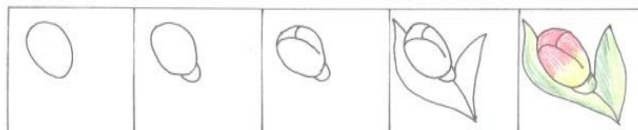
1. На що слід звернути увагу, роблячи ботанічні замальовки?
2. Як ви розумієте слово натура в образотворчому мистецтві?
3. Що ви помітили особливого, малюючи з натури?

VI. Завершення уроку

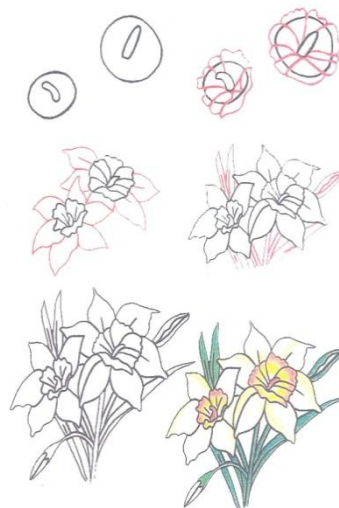
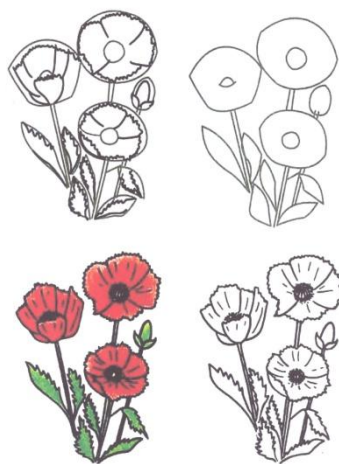
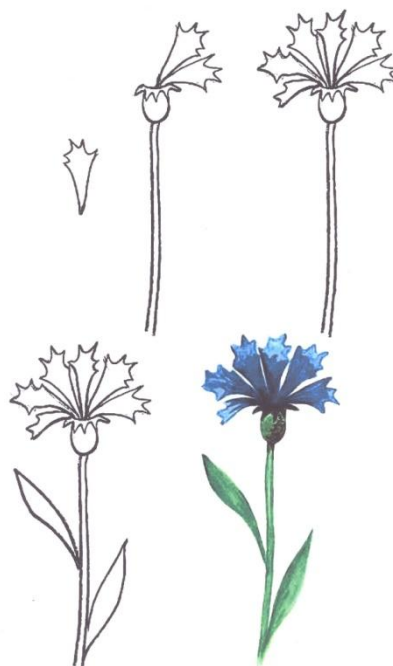
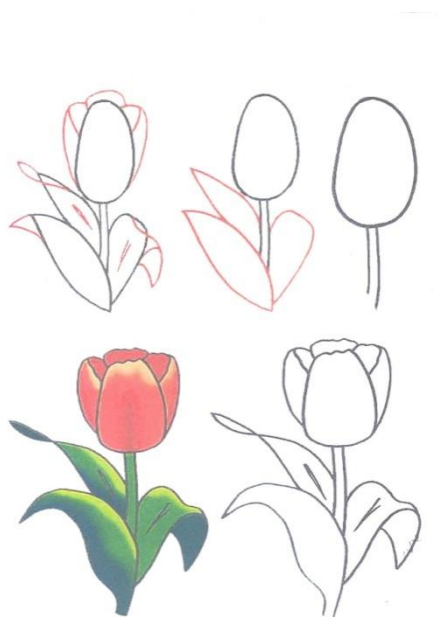
Перевірка виконання завдання. Оцінювання.

СХЕМИ ЗОБРАЖЕННЯ КВІТІВ

(роздатковий матеріал)

ВРАЗКИ СХЕМ

РОБОТИ УЧНІВ

(5 клас)

